

Iranian Journal of Educational Society

Analyzing the Dimensions and Components of Cyber Addiction Prevention Management in the Youth of Zanjan Province with the Foundation Data Approach

Hadi Abedzadeh¹, Amineh Ahmadi^{2*}, Mojtaba Moazami³

1. PhD student, Educational Management Department, Kish International Unit, Islamic Azad University, Kish Island, Iran.
2. Associate Professor, Faculty of Psychology and Educational Sciences, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Higher Education Management, Faculty of Humanities, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

❖ **Corresponding Author Email:** am_ahmadi@azad.ac.ir

Receive: 2023/02/15
Accept: 2023/06/21
Published:

Keywords:
Prevention Management, Cyber Addiction, Virtual Space.

Article Cite:
Abedzadeh H, Ahmadi A, Moazami M. (2023). Analyzing the Dimensions and Components of Cyber Addiction Prevention Management in the Youth of Zanjan Province with the Foundation Data Approach, Iranian Society of Sociology of Education. 9(2): 95-106.

Purpose: The purpose of this research is to analyze the dimensions and components of cyber addiction prevention management in the youth of Zanjan province.

Methodology: The qualitative research method is applied research in terms of its purpose, and in terms of the analysis method, it was implemented with the paradigm model of Strauss and Corbin (1990-1998). The statistical population includes 15 experts in the field of university education and university elites who were selected by targeted and accessible sampling method. The data collection tool includes two parts, library method and interview (text review and semi-structured interview with experts). For data analysis, open, central and selective coding based on foundational data theory and MAXQDA 2020 software was used.

Findings: The results showed that the dimensions and components of cyber addiction prevention management among the youth of Zanjan province were identified and extracted in 5 main categories of foundation data and 15 components, which include causal conditions (family factors, individual factors, attractions of cyberspace and lack of media literacy), contextual conditions (social conditions, cultural environment), intervening conditions (social policies, unemployment and poverty), strategies (social participation, family education, life skills training and cultural and sports facilities) and consequences (improving mental health, increasing the number of employees, management of virtual space).

Conclusion: Internet not only has many uses in daily life; Rather, it has special and unique features that increase its attractiveness a hundredfold, and it leads to addiction to the Internet, tolerance, withdrawal, emotional disturbances, and cutting off social relations by keeping people away from social relations, causing depression and loneliness in them, as a result, with Establishing courses in order to educate families with the culture of optimal use of smart phones and equipment, in order to prevent disappointment, depression and loneliness in order to prevent cyber addiction in young people.

<https://doi.org/10.22034/ijes.2021.541983.1184>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

انجمن جامعه‌شناسی آموزش و پرورش ایران

واکاوی ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان با رویکرد

داده بنیاد

هادی عابدزاده^۱، امینه احمدی^{۲*}، مجتبی معظمی^۳

1. دانشجوی دکتری گروه مدیریت آموزشی، واحد بین المللی کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، جزیره کیش، ایران.
2. دانشیار، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
3. استادیار، گروه مدیریت آموزش عالی، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

✦ ایمیل نویسنده مسئول: am_ahmadi@azad.ac.ir

مقاله تحقیقاتی	چکیده
<p>1401/11/26 دریافت: 1402/03/31 پذیرش انتشار:</p> <p>واژگان کلیدی: مدیریت پیشگیری، اعتیاد سایبری، فضای مجازی.</p> <p>استناد مقاله: عابدزاده ه، احمدی ا، معظمی م. (1402). واکاوی ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان با رویکرد داده بنیاد، انجمن جامعه‌شناسی آموزش و پرورش ایران. 9(2): 95-106.</p>	<p>هدف: هدف از پژوهش حاضر، واکاوی ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان می باشد.</p> <p>روش شناسی: روش تحقیق کیفی و از حیث هدف از نوع تحقیقات کاربردی می باشد و از نظر روش تحلیل با مدل پارادایمی اشتراوس و کوربین (1990-1998) اجرا گردید. جامعه آماری شامل 15 نفر از صاحب‌نظران در زمینه آموزش دانشگاهی و نخبگان دانشگاهی می باشد که با روش نمونه‌گیری هدفمند و در دسترس انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل دو بخش، روش کتابخانه‌ای و مصاحبه (بررسی متون و مصاحبه نیمه ساختار یافته با خبرگان) می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از کدگذاری باز، محوری و انتخابی و براساس تئوری داده بنیاد و از نرم افزار MAXQDA 2020 استفاده گردید.</p> <p>یافته‌ها: نتایج نشان داد که ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان در 5 دسته اصلی داده بنیاد و 15 مؤلفه شناسایی و استخراج شدند که عبارتند از شرایط علی (عوامل خانوادگی، عوامل فردی، جذابیت‌های فضای مجازی و عدم سواد رسانه‌ای)، شرایط زمینه‌ای (شرایط اجتماعی، محیط فرهنگی)، شرایط مداخله‌گر (سیاست‌های اجتماعی، بیکاری و فقر)، راهبردها (مشارکت اجتماعی، آموزش خانواده، آموزش مهارت‌های زندگی و امکانات فرهنگی ورزشی) و پیامدها (ارتقای سلامت روان، افزایش کارمندی، مدیریت فضای مجازی).</p> <p>بحث و نتیجه‌گیری: اینترنت نه تنها کاربردهای فراوانی در زندگی روزمره دارد؛ بلکه دارای ویژگی‌های خاص و منحصر به فردی است که جذابیت آن را صدچندان می‌کند و اعتیاد به اینترنت، تحمل، کناره‌گیری، آشفتگی‌های هیجانی و قطع روابط اجتماعی را به دنبال دارد با دور کردن افراد از ارتباطات اجتماعی باعث ایجاد افسردگی و تنهایی در آنها می‌شود در نتیجه با برقراری دوره‌هایی به منظور آموزش خانواده‌ها با فرهنگ استفاده بهینه از گوشی‌ها و تجهیزات هوشمند، در جهت جلوگیری از ایجاد ناامیدی و افسردگی و تنهایی در جهت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان بکوشند.</p>

<https://doi.org/10.22034/ijes.2021.54-1983.1184>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

ما در عصر شبکه‌ها زندگی می‌کنیم. عصری که در آن شکل‌گیری شبکه‌های گوناگون اجتماعی آنلاین، شیوه‌های ارتباطی و اطلاع‌رسانی نوینی به عرصه گسترده ارتباطات اجتماعی معرفی کرده است. در سال‌های اخیر، استفاده از اینترنت در بین کودکان و نوجوانان به‌طور چشمگیری افزایش یافته است که منجر به افزایش نگرانی‌ها در مورد خطرات بالقوه استفاده بیش‌ازحد از اینترنت و اعتیاد شده است (Ayub et al, 2023). فضای سایبر (مجازی)، دنیای وسیع و پیچیده‌ای است؛ که گروه‌ها و افراد مختلف با گرایش‌ها، باورها و اعتقادات گوناگون؛ در آن فعالیت می‌کنند. واژه فضای سایبری (مجازی) به‌اشتباه به کار نرفته است چراکه توأمان و همگام با دنیای واقعی و شاید بیشتر، بر وجود آدمی و باورهایش اثر می‌گذارد (Mokarami & Yousefi, 2017).

فضای سایبر به‌خودی‌خود ابزار بی‌ضرری است، اما استفاده بیش‌ازحد و نادرست از آن، خطر اعتیاد به آن را به دنبال دارد که این پدیده مشکل عمده‌ای را برای بهداشت روانی جامعه ایجاد کرده است. اعتیاد سایبری، انسان‌ها را به افرادی رهاشده تبدیل کرده که بر روابط اجتماعی آنان تأثیر می‌گذارد. در نتیجه استفاده بیش‌ازحد از اینترنت، بازده کاری و بهره‌وری کاربران اینترنت، پایین می‌آید. اعتیاد سایبری تهدیدی نوظهور و جدی برای سلامت جامعه بوده و نقش عمده‌ای در جرم و فساد دارد و مستقیم و غیرمستقیم هزینه‌های زیادی را به جامعه تحمیل می‌کند (Kamkar et al, 2019).

اعتیاد به فضای مجازی یا اینترنت که به آن استفاده اجباری از اینترنت (CIU)، استفاده مشکل‌زا از اینترنت (PIU) می‌گویند و رفتاری است که در آن فرد به گذراندن زمان زیادی در اینترنت یا شبکه‌های اجتماعی، بازی‌های آنلاین و ... برای مقابله با استرس‌های زندگی وابسته می‌شود تا جایی که به روابط، کار و سلامتی خودش آسیب می‌زند. متخصصانی که اعتیاد به اینترنت را به رسمیت می‌شناسند آن را به‌عنوان یک اختلال وسواس فکری اجباری یا یک اختلال کنترل نکانه طبقه‌بندی می‌کنند. به اعتیاد به اینترنت، استفاده اجباری از رایانه، استفاده بیمارگونه از اینترنت و وابستگی به اینترنت نیز گفته می‌شود (Zhang, 2021).

اعتیاد به اینترنت به یک نگرانی مهم با پیامدهای منفی گوناگون در میان نسل جوان در جامعه مدرن امروزی تبدیل شده است و در بسیاری از مطالعات موردبررسی و بحث قرار گرفته است (Wang, 2019). اعتیاد سایبری با عباراتی ناشی از استفاده بیش‌ازحد به اینترنت یا استفاده نامعقول و بیمارگونه از اینترنت تعریف می‌شود. گاهی از این بیماری با عنوان اختلال اعتیاد به اینترنت یا اعتیاد مجازی نیز نام‌برده می‌شود. اعتیاد سایبری شامل اعتیاد به اتاق‌های گپ (کلاب هاوس)، رسانه‌های اجتماعی (تلگرام، اینستاگرام، وات‌ساپ و...)، بازی‌های اینترنتی، هرزه‌نگاری و قمار درون‌خطی است که می‌تواند زمینه تخریب سلامت روان، احساسات و درنهایت روح و روان افراد را فراهم کند (Hajizadeh Maimandi, Vakili Ghasemabad, Mirmangare, 2016). اعتیاد به اینترنت به شکل سوء مدیریت در استفاده از این فناوری و استفاده افراطی و خارج از کنترل آن تعریف می‌شود که با پیامدهای منفی همراه است (Mousavi, Jafari, 2020). به‌طوری‌که استفاده اعتیاد گونه از فضای سایبری با مشکلات روان‌شناختی همچون افسردگی، اضطراب (Boonvisudhi et al, 2017) و در دوره تحصیلی با افت تحصیلی همراه است (Kuss, Lopez-Fernandez, 2016). علاوه بر آن، با افزایش اعتیاد به فضای سایبر، رفتارهای تعلق‌ورزانه و ویژگی‌های روان رنجوری افزایش پیدا می‌کند و باعث افزایش ناراضی‌ت‌های افراد مهم زندگی همچون والدین و دوستان می‌شود (Kim et al, 2009)؛ بنابراین استفاده افراطی و غیر مناسب از اینترنت در حوزه‌های مختلف زندگی اختلال جدی وارد می‌کند و در نتیجه کیفیت زندگی را به‌صورت منفی تحت تأثیر قرار می‌دهد (Mousavi, Jafari, 2020).

با شروع اپیدمی کووید 19 در سراسر جهان، پروتکل‌های بهداشتی بر رعایت فاصله‌گذاری اجتماعی تأکید کردند (Sajed & Amgain, 2020). در این راستا در بسیاری از کشورها، برای کاهش شیوه ویروس کرونا آموزش‌های حضوری در مدارس و دانشگاه‌ها تعطیل شد. برای این‌که آموزش دانش‌آموزان و دانشجویان در طول دوره فاصله‌گذاری اجتماعی دچار وقفه نشود و برنامه‌های درسی طبق برنامه از قبل مشخص شده تداوم داشته باشد راهکارهای مختلفی از جمله آموزش در فضای سایبر یا مجازی ارائه شد (Viner, et al, 2020). تغییر رویکرد حال حاضر از منظر مقابله با کرونا و از منظر تغییرات نظام آموزشی به سمت کارایی بالاتر در جهت پیشگیری و مقابله با تهدیدات و بحران‌های جهانی نظیر کرونا قابل توجه است. کووید 19 با تعطیلی در سراسر جهان، اقتصاد، فرهنگ، آموزش، ورزش و ... را با چالشی جدی مواجه کرد و سبک زندگی جدیدی را در پیش روی مردم نقاط مختلف جهان قرارداد تحولی که این خانه‌نشینی در حوزه آموزش ایجاد کرد، قابل توجه بود (Mirzaei, 2020). تعداد زیادی از مدارس و دانشگاه‌ها مجبور شده‌اند فعالیت‌های حضوری خود را تعطیل کنند و اکنون در حال تغییر شیوه‌های آموزش از نظام آموزش حضوری به‌نظام آموزش یادگیری الکترونیکی به‌ویژه آموزش آنلاین هستند. این شرایط به‌وضوح در ایران و سایر کشورهای جهان قابل مشاهده است (Mousavi, Jafari, 2020).

در پیشگیری از اعتیاد سایبری خانواده و آموزش‌وپرورش دو رکن مهم و مربیان و والدین نقش زیادی در نجات نسل جوان از این گرداب بر عهده‌دارند. آگاه کردن نسل جوان از خطرات اعتیاد سایبری از جهت اقتصادی، جسمی، روحی و روانی و دیگر آسیب‌های اجتماعی از جمله موضوعاتی است که در راستای پیشگیری از گرفتارشدن جوانان به گرداب اعتیاد سایبری از اهمیت بسزایی برخوردار است. بخشی از خسارت ناشی از عدم پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان

قابل محاسبه عددی است مانند خسارت‌های مادی تحصیل ولی بخش مهم آن قابل بیان با عدد و رقم نیستند، مانند تبعات روانی و امنیتی بر فرد، خانواده و جامعه که هر دو، جامعه و کشور متضرر می‌شود و اعتیاد که می‌شود با هزینه اندک پیشگیری شود به مرحله بحران و خسارت نرسد (Abbas Nejad, 2016). همه‌گیری ویروس کرونا و انتقال آموزش به فضای سایبری و رونق انواع دیگر استفاده از فضای سایبری نظیر برقراری ارتباط، ثبت خاطرات، به اشتراک‌گذاری تجربیات، دیدوبازدید، خرید، آموزش و ... سبب گردیده ساعات استفاده از فضای سایبر بین جوان در این استان به‌مانند سایر نقاط کشور افزایش یابد. این موضوع خود می‌تواند معضلات و چالش‌های دیگری همچون گرفتار شدن جوانان به دام اعتیاد سایبری را ناخواسته به همراه داشته باشد؛ بنابراین لازم است اعتیاد سایبری بیش‌ازپیش در مرکز توجه سیستم آموزشی و دیگر نهادهای انسان‌ساز کشور و استان زنجان قرار گیرد. علی‌رغم اهمیت پرداختن به موضوع پیشگیری از اعتیاد سایبری جوانان، بررسی‌ها و مطالعه انجام گرفته در این زمینه نشان می‌دهد تحقیقات و پژوهش‌های مرتبط ناچیز و انگشت‌شمارند؛ بنابراین با توجه به خلأهای نظری و کمبود تحقیقات مرتبط در حوزه پژوهش پرداختن به موضوع مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری جوانان از اهمیت ویژه برخوردار است. در همین راستا مسئله پژوهش حاضر پرداختن به این مسئله است که ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان چه می‌باشد؟ در ادامه پیشینه پژوهش‌های مرتبط در ارتباط با متغیرهای پژوهش بررسی می‌شود.

(Ayub et al, 2023) به بررسی روش‌های درمان اعتیاد به اینترنت در کودکان و نوجوانان: مروری سیستماتیک از کارآزمایی‌های تصادفی‌سازی و کنترل شده (RCT) پرداختند. نتایج آنها نشان می‌دهد که مداخلاتی مانند درمان شناختی- رفتاری (CBT)، دارودرمانی، طب سوزنی الکتریکی (EA) می‌تواند در کاهش علائم اعتیاد به اینترنت، اختلال بازی اینترنتی و اختلالات نامشخص استفاده از اینترنت مؤثر باشد. برنامه‌های مبتنی بر مدرسه و برنامه‌های CBT دستی مختصر نیز امیدوارکننده هستند، اگرچه تحقیقات بیشتری برای تعیین اثربخشی بلندمدت آن‌ها موردنیاز است. در نتیجه رویکردهای درمانی امیدوارکننده‌ای برای اعتیاد به اینترنت در حال ظهور است، اما ناسازگاری در مفهوم‌سازی، زبان و معیارهای تشخیصی چالش‌هایی را ایجاد می‌کند. شناخت رو به رشد استفاده مشکل‌ساز از اینترنت، همان‌طور که تشخیص اختلال بازی اینترنتی توسط DSM-5 نشان داده شده است، نیاز به رویکرد چند رشته‌ای و معیارهای استاندارد شده برای تسهیل گزارش‌دهی دقیق در مطالعات را برجسته می‌کند. تحقیقات مداوم برای شناسایی درمان‌های مؤثر و معیارهای تشخیصی اعتیاد به اینترنت، با پتانسیل ارائه بینش‌های عملی در مورد داروها و درمان‌های مؤثر موردنیاز است. (Ma & Gu, 2023) به بررسی اینترنت و افسردگی در نوجوانان: شواهدی از چین پرداختند. نتایج نشان داد که نوجوانانی که مدت‌زمان طولانی‌تری آنلاین از تلفن همراه استفاده می‌کنند، تمایل به سطوح بالاتر افسردگی دارند. نوجوانانی که در فعالیت‌های آنلاین مرتبط با بازی، خرید و سرگرمی شرکت می‌کردند، علائم افسردگی شدیدتری داشتند، اما زمان صرف شده برای یادگیری آنلاین با سطح افسردگی آن‌ها ارتباط معنی‌داری نداشت. این یافته‌ها ارتباط پویا بین فعالیت اینترنتی و افسردگی نوجوانان را نشان می‌دهد و پیامدهای سیاستی برای پرداختن به علائم افسردگی در نوجوانان ارائه می‌دهد. به‌طور خاص، سیاست‌های توسعه اینترنت و جوانان و برنامه‌های بهداشت عمومی در طول همه‌گیری COVID-19 باید براساس یک حساب جامع از تمام جنبه‌های فعالیت اینترنتی طراحی شوند. (Tunney & Rooney, 2023) به بررسی استفاده از مدل‌های نظری استفاده از اینترنت مشکل‌ساز برای اطلاع از فرمول‌بندی روان‌شناختی: مروری بر محدوده سیستماتیک پرداختند. یافته‌ها نشان داد که از 1412 نتیجه جستجوی اولیه، هجده نظریه در مطالعه گنجانده شد. 9 نظریه مربوط به PIU، 7 نظریه مربوط به مسائل خاص استفاده از اینترنت، مانند بازی آنلاین یا رسانه‌های اجتماعی، درحالی‌که دو نظریه هر دو دیدگاه تعمیم‌یافته و خاص را در نظر گرفتند. داده‌ها با استفاده از تحلیل موضوعی مبتنی بر فرمول‌بندی (FBTA) برای سنتز عناصر تئوری تحت عناوین قیاسی عوامل مستعدکننده، رسوب‌دهنده، نگهداری و حفاظتی تجزیه و تحلیل شدند. در نتیجه فقدان عوامل محافظتی در برابر PIU یک یافته برجسته بود. سودمندی رویکرد فرمول‌بندی روان‌شناختی، به‌ویژه در حوزه‌ای مملو از بحث مفهومی و ناامیدی با سیستم‌های طبقه‌بندی پزشکی سنتی، مورد تأکید قرار گرفته است. (Seyed Ghale, et al, 2022) به بررسی شیوع اعتیاد به اینترنت و برخی عوامل مرتبط با آن در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان طی سال‌های ۹۹-۱۳۹۸ پرداختند. یافته‌ها نشان داد رابطه معنی‌داری بین دانشکده محل تحصیل و محل سکونت با اعتیاد به اینترنت افراد وجود داشت؛ به‌طوری‌که اعتیاد به اینترنت در دانشجویان دانشکده‌های پزشکی و بهداشت و همچنین، در بین دانشجویان ساکن خوابگاه بیشتر بود. با توجه به این‌که اعتیاد به اینترنت در دانشجویان ساکن خوابگاه و برخی از دانشکده‌ها بیشتر است، انتظار می‌رود مسئولان در آینده برنامه‌های آموزشی در جهت استفاده صحیح از اینترنت برگزار کنند و همچنین، برنامه‌های تفریحی و امکانات بیشتری در اختیار دانشجویان قرار دهند تا از اتلاف وقت آنان جلوگیری شود. (Shakeri Asl et al, 2021) به بررسی نقش سبک زندگی بر اعتیاد به فضای مجازی جوانان در زمان همه‌گیری کووید ۱۹ پرداختند. نتایج نشان داد که بین مدیریت استرس، درک از زندگی، فعالیت بدنی و حمایت اجتماعی با اعتیاد به فضای مجازی نوجوانان در دوران قرنطینگی کرونا ویروس رابطه منفی و معنی‌داری وجود داد، همچنین، نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که مدیریت استرس، درک از زندگی، فعالیت بدنی و حمایت اجتماعی بر اعتیاد به فضای مجازی نوجوانان در دوران قرنطینگی کرونا ویروس نقش معنی‌داری دارد؛ بنابراین، اقدامات پیشگیرانه مناسبی مانند آموزش دانش‌آموزان و عموم مردم در مورد استفاده ایمن از اینترنت و همچنین مشاوره برای افرادی که به اینترنت معتاد شده‌اند، لازم است. (Rezvani & Parish, 2021) به بررسی مروری بر

آسیب‌های فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر روابط خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور پرداختند. نتایج آنها نشان داد که به‌طور کلی رایج شدن فعالیت افراد در فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی معمولاً آسیب‌هایی را برای آن‌ها به همراه دارد که می‌توان از مشکلات روحی- روانی، مشکلات رفتاری، مشکلات فرهنگی- اجتماعی، مشکلات جسمانی، مشکلات اخلاقی- مذهبی به‌عنوان شاخه‌های اصلی آسیب‌ها بر روابط خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور نام برد که هر یک دارای زیرشاخه‌های فرعی متعددی هستند.

روش‌شناسی

مطالعه حاضر از نظر هدف کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها، به روش کیفی انجام شد. روش پژوهش نظریه داده بنیاد و از نظر روش تحلیل با مدل پارادایمی اشتراوس و کوربین (1990-1998) اجرا گردید. جامعه آماری پژوهش از 15 نفر از نخبگان و صاحب‌نظران حوزه مدیریت آموزشی که کار پژوهشی در دانشگاه انجام داده بودند انتخاب و مصاحبه با آن‌ها انجام شد. در این تحقیق مصاحبه‌ها تا آنجا ادامه پیدا می‌نماید که نظرات افراد به اشباع و این احساس شود که پاسخ‌های ارائه‌شده با پاسخ‌های قبلی مشابهت دارد و چیزی به یافته‌ها اضافه نمی‌کند (حد اشباع). بر این اساس 15 نفر از صاحب‌نظران در زمینه آموزش دانشگاهی و نخبگان دانشگاهی مورد مصاحبه قرار گرفتند. روش نمونه‌گیری در بخش کیفی هدفمند و در دسترس بود. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری هدفمند و در دسترس، مبتنی بر معیار استفاده‌شده است. معیارهای انتخاب افراد داشتن مدرک تحصیلی دکترا و مرتبط با عنوان تحقیق، سابقه بالا، داشتن زمان، علاقه و توانایی انجام مصاحبه می‌باشد. در این تحقیق هم از روش کتابخانه‌ای و هم مصاحبه (بررسی متون و مصاحبه نیمه ساختمند با خبرگان) از خبرگان به روش تحلیل داده بنیاد با استقرا از محتوای متون و پاسخ خبرگان به سؤالات باز خبرگان؛ با کدگذاری باز، محوری و انتخابی به شناسایی عوامل و حوزه مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان پرداخته شد. نظریه داده بنیاد یک روش تحقیق کیفی است که برای نظریه‌پردازی پیرامون پدیده مورد مطالعه استفاده می‌شود. مدل پارادایمی نظریه داده بنیاد یکی از ارکان اصلی روش گراند تئوری (نظریه داده بنیاد) است که در روش اشتراوس و کوربین مورد استفاده قرار می‌گیرد. این مدل، از پنج قسمت شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، استراتژی‌ها و پیامدها تشکیل شده است. در مرکز مدل نیز پدیده مرکزی قرار می‌گیرد که فعالیت‌ها حول آن شکل می‌گیرد. جریان فرایندها و فعالیت‌هایی که در بستر این تحقیق اتفاق افتاده است، نشان می‌دهد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA 2020، انجام شد.

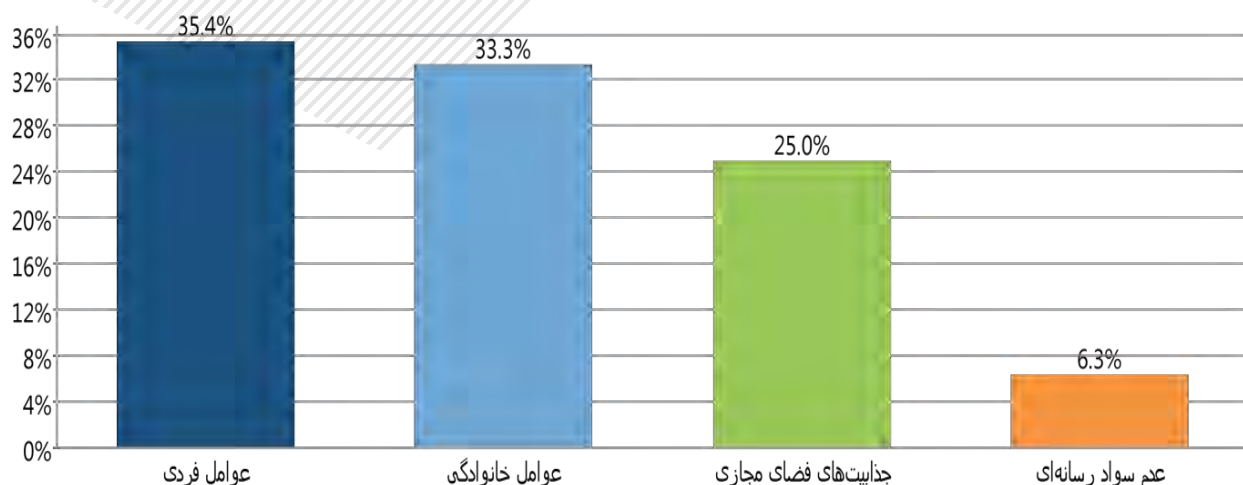
یافته‌ها

در این پژوهش برای استخراج داده‌ها از دل مصاحبه‌ها ابتدا از روش تحلیل نکات کلیدی استفاده شد. در این روش به جای کدگذاری تک تک کلمات نکات کلیدی توسط خبرگان شناسایی شد و کدگذاری باز انجام گرفت. سپس در ادامه به تحلیل مصاحبه‌های انجام شده و تاثیرگذاری شرایط موجود در نظریه داده بنیاد که شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، استراتژی‌ها و پیامدها بر مدل مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان می‌باشد، می‌پردازد.

در تحلیل مصاحبه‌های انجام شده موجبات علی تأثیر گذار بر مدل مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان عبارت است از: عوامل خانوادگی، عوامل فردی، جذابیت‌های فضای مجازی و عدم سواد رسانه‌ای.

شکل (1) فراوانی کدهای استخراج شده در بخش شرایط علی را نمایش می‌دهد. 35/4 درصد کدهای استخراج شده مربوط به عوامل فردی، 33/3 درصد عوامل خانوادگی، 25 درصد جذابیت‌های فضای مجازی و 6/3 درصد مربوط به عدم سواد رسانه‌ای می‌باشد. عوامل فردی و خانودگی بیشترین تاثیر را در گرایش و استفاده از فضای مجازی دارد.

شرایط علی

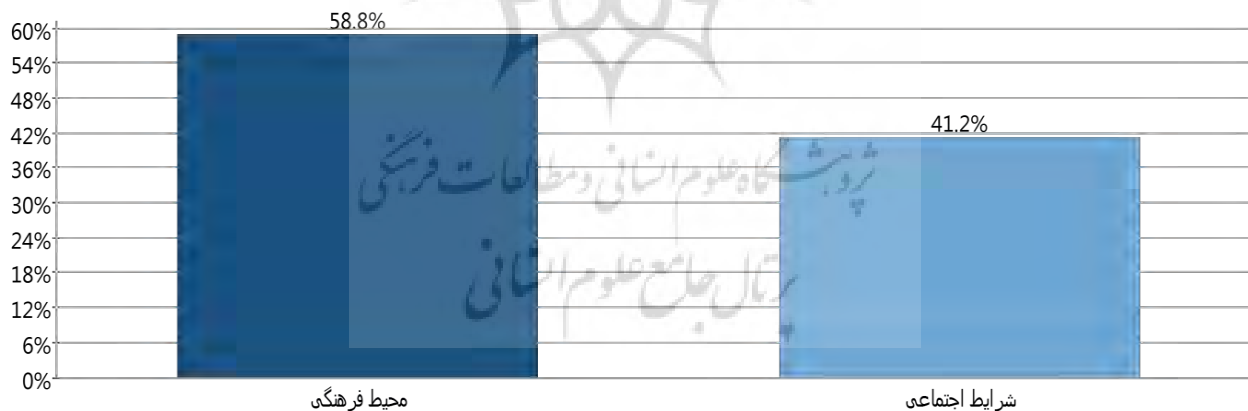

شکل 1. فراوانی کدهای استخراج شده در بخش شرایط علی

شرایط زمینه‌های حاصل از سه مرحله کدگذاری باز کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی که از مصاحبه با استخراج شده‌اند عبارتند از: شرایط اجتماعی و محیط فرهنگی.

شکل (2) فراوانی کدهای استخراج شده در بخش شرایط زمینه‌ای را نمایش می‌دهد. 58/8 درصد کدهای استخراج شده به محیط فرهنگی، 41/2 درصد به شرایط اجتماعی اختصاص دارد.

شرایط زمینه‌ای

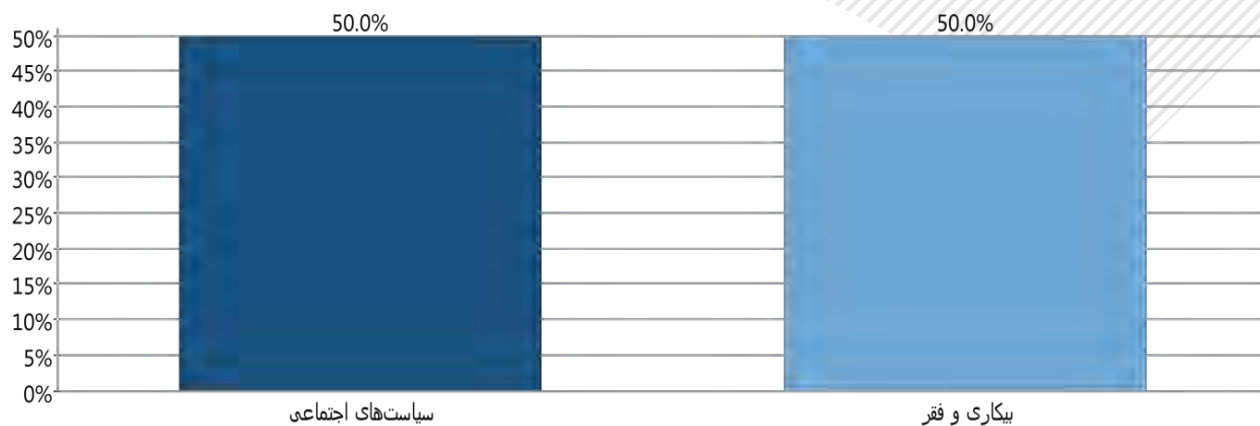

شکل 2. فراوانی کدهای استخراج شده در بخش شرایط زمینه‌ای

دو گروه از عوامل تحت عنوان شرایط مداخله‌گر پدید آمدند که عبارتند از سیاست‌های اجتماعی و بیکاری و فقر.

شکل (3) فراوانی کدهای استخراج شده در بخش شرایط مداخله‌گر را نمایش می‌دهد. 50 درصد کدهای استخراج شده به سیاست‌های اجتماعی و 50 درصد به فقر و بیکاری اختصاص دارد.

شرایط مداخله‌گر

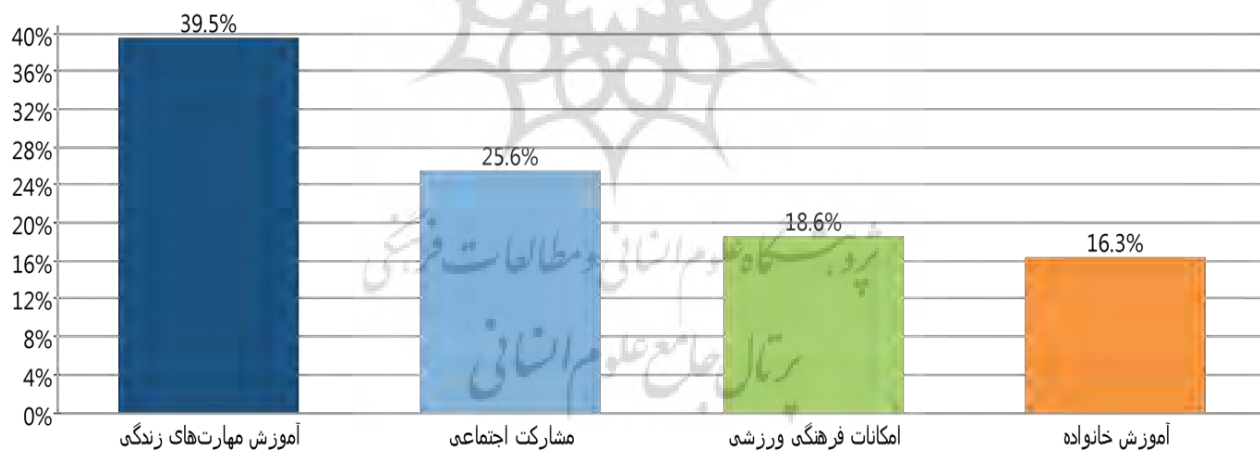

شکل 3. فراوانی کدهای استخراج شده در بخش شرایط مداخله‌گر

چهار راهبرد عمده مشارکت اجتماعی، آموزش خانواده، آموزش مهارت‌های زندگی و امکانات فرهنگی ورزشی بر اساس داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها استخراج شده است.

شکل (4) فراوانی کدهای استخراج شده در بخش راهبردها را نمایش می‌دهد. 39/5 درصد کدهای استخراج شده مربوط به آموزش مهارت‌های زندگی، 25/6 درصد مشارکت اجتماعی، 18/6 درصد امکانات فرهنگی ورزشی و 16/3 درصد کدهای استخراج شده مربوط به آموزش خانواده می‌باشد. بر اساس این یافته بیشتر تمرکز باید بر روی آموزش مهارت‌های زندگی به نوجوانان و جوانان باید تمرکز داشته باشد.

راهبردها

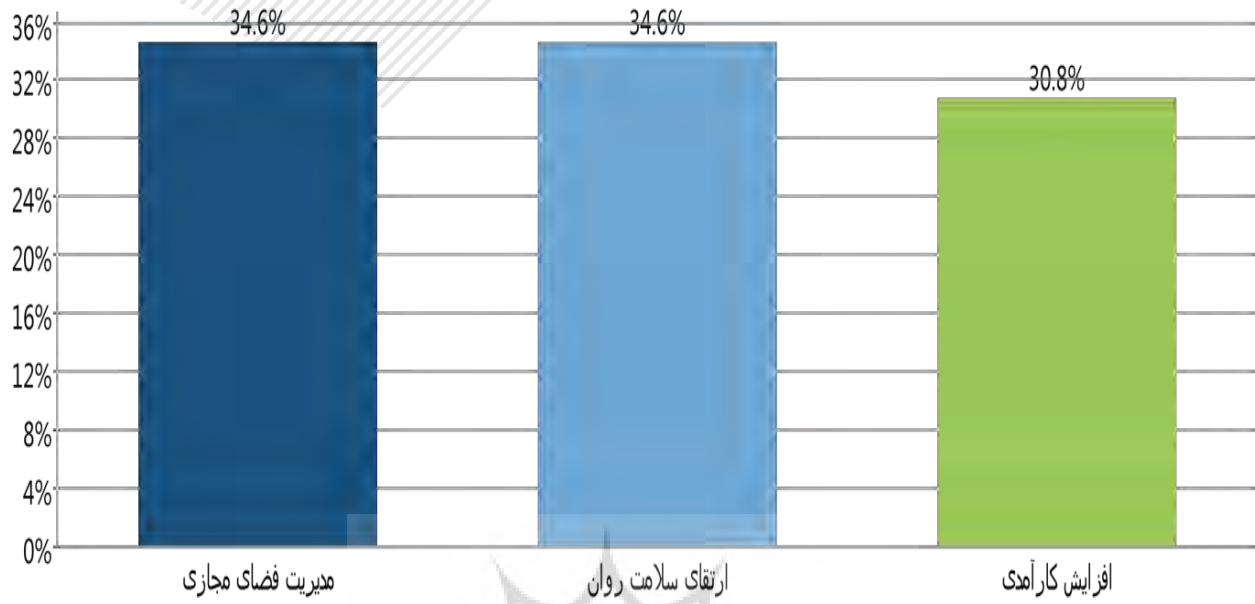

شکل 4. فراوانی کدهای استخراج شده در بخش راهبردها

پیامدهای حاصل از مصاحبه‌ها را می‌توان به سه گروه تقسیم بندی کرد که عبارتند از 1- مدیریت فضای مجازی 2- افزایش کارآمدی 3- ارتقای سلامت روان

شکل (5) فراوانی کدهای استخراج شده در بخش پیامدها را نمایش می‌دهد. 34/6 درصد کدهای استخراج شده مربوط به مدیریت فضای مجازی، 34/6 درصد ارتقای سلامت روان و 30/8 درصد مربوط به افزایش کارآمدی می‌باشد. مدیریت فضای مجازی و ارتقای سلامت روان هر دو با فراوانی یکسان بیشتر از افزایش کارآمدی کد استخراجی دارند.

پیامدها

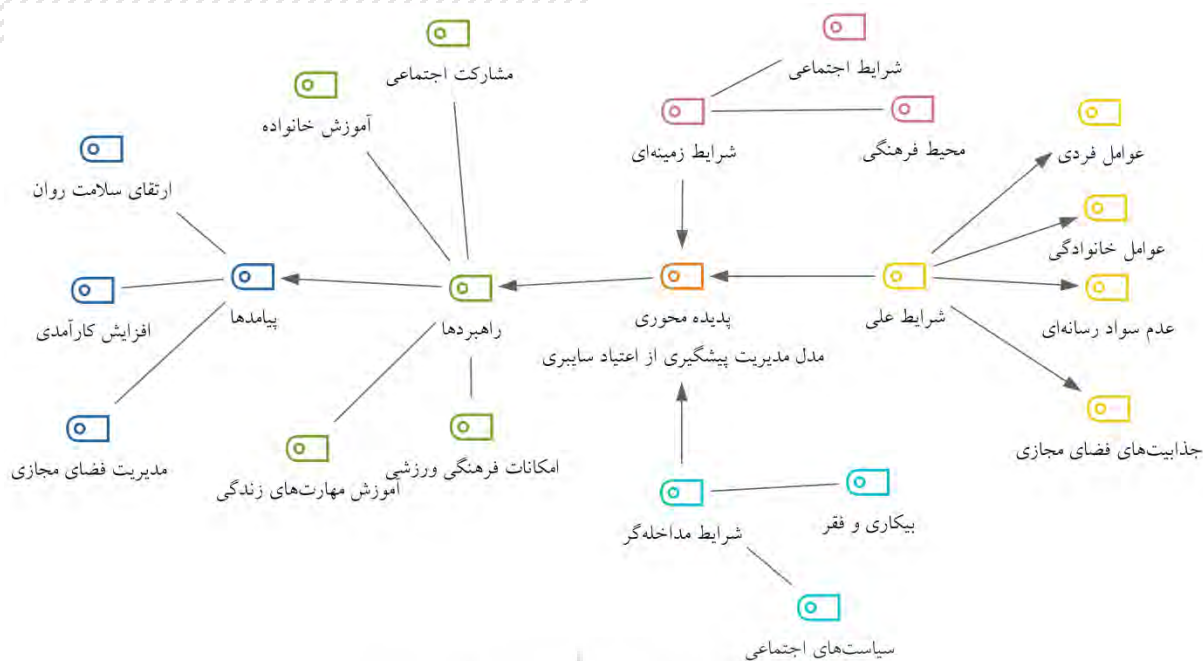
شکل 5. فراوانی کدهای استخراج شده در بخش پیامدها

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Code System	خبره 15	خبره 14	خبره 13	خبره 12	خبره 11	خبره 10	خبره 9	خبره 8	خبره 7	خبره 6	خبره 5	خبره 4	خبره 3	خبره 2	خبره 1	SUM
شرایط علی																0
عوامل خانوادگی																0
- خانواده‌ها با فناوری‌های جدید																2
- آموزش مهارت‌های مقابله‌ای مثبت																4
- شبکه‌های فرزندپروری																4
- از هم‌گسختگی خانواده																6
عوامل فردی																0
- ویژگی‌های شخصیتی																3
- افت تحصیلی																3
- ناکامی در زندگی واقعی																2
- کل‌گیری هویت مطلوب در نوجوانان																4
- پر کردن اوقات فراغت																3
- فرار از مشکلات روزانه																2
- جذابیت‌های فضای مجازی																0
- افزایش آگاهی و اطلاعات																2
- آزادی گردش اطلاعات																2
- امکان نظرسنجی و ارزیابی آسان																3
- استفاده از فیلم و عکس و متن																2
- انتشار سریع اخبار و وقایع																4
- عدم سواد رسانه‌ای																0
- نداشتن سواد رسانه‌ای																2
- آگاهی نسبت به پیامدهای منفی																1
پدیده محوری																0
شرایط زمینه‌ای																0
- شرایط اجتماعی																0
- تغییر سبک زندگی																3
- شنیدن فضای مجازی با زندگی مردم																2
- شیوع کرونا																2
- محیط فرهنگی																0
- امکانات فرهنگی																4
- ش و آگاهی در زمینه فضای مجازی																3
- ی مجازی در خدمت اهداف متعالی																3
- شرایط مداخله‌گر																0
- سیاست‌های اجتماعی																0
- سیاست‌های ایجابی																1
- سیاست‌های سلبی																1
- بیکاری و فقر																0
- بیکاری و فقر																2
راهبردها																0
- مشارکت اجتماعی																0
- حضور بیشتر در فضای واقعی																6
- حضور در مراسمات ملی و مذهبی																5
- آموزش خانواده																0
- آشنایی فنی با فضای مجازی																2
- آسیب‌شناسی فضای مجازی																5
- آموزش مهارت‌های زندگی																0
- مهارت‌های برقراری ارتباط																3
- تفکر انتقادی																4
- مهارت‌های حل مسئله																4
- مدیریت استرس																2
- آموزش سواد رسانه																4
- امکانات فرهنگی ورزشی																0
- ترویج فرهنگ کتابخوانی																2
- هم‌کردن امکانات ورزشی مناسب																6
پیامدها																0
- مدیریت فضای مجازی																0
- مدیریت زمان																5
- سواد رسانه‌ای																4
- افزایش کارآمدی																0
- تعهد و مسئولیت‌پذیری																1
- ایجاد تخصص																1
- تفکر خلاق																6
- ارتقای سلامت روان																0
- افزایش کیفیت زندگی																2
- ایجاد حس ارزشمندی																3
- افزایش امید به زندگی																2
- گرم‌شدن فضای خانواده																2
Σ SUM	2	3	3	5	8	10	10	11	10	11	11	13	12	15	14	138

شکل 6. جدول اشباع نظری برای شاخص‌های الگو

در مرحله آخر تجزیه و تحلیل کیفی در این پژوهش کدگذاری انتخابی انجام گرفت. البته کدگذاری انتخابی چیزی جدا از کدگذاری باز و محوری نیست. بنابراین در این مرحله توسعه مدل مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان انتخاب شد و مدل پیشنهادی پژوهش بر اساس مدل نظام‌مند نظریه مبنایی در شکل (7) ارائه شده است.

شکل 7. مدل مفهومی مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان

بحث و نتیجه گیری

هم‌زمان با دسترسی گسترده افراد به اینترنت، شاهد نوع جدیدی از اعتیاد یعنی «اعتیاد اینترنتی» نیز هستیم که مسئله خاص عصر اطلاعات است. همانند تمامی انواع دیگر اعتیاد، اعتیاد به اینترنت نیز با علائمی همراه است همچون، اضطراب، افسردگی، کج خلقی، بی‌قراری، تفکرهای وسواسی و یا خیال‌بافی راجع به اینترنت. از طرفی، در عین حال که روابط این افراد (به‌ویژه کودکان و نوجوانان) در جهان مجازی افزایش می‌یابد، در مقابل از دامنه روابط آنان در جهان واقعی کاسته می‌شود. ضمن آنکه، احتمال لطمه دیدن عملکرد آموزش نیز وجود دارد (Ayub et al, 2023). حجم رو به رشدی از تحقیقات صورت گرفته پیرامون اعتیاد اینترنتی، حکایت از آن دارد که اختلال اعتیاد اینترنتی نوعی اختلال روان‌شناختی- اجتماعی است که از مشخصه‌های آن، تحمل، علائم کناره‌گیری، اختلالات عاطفی و ازهم‌گسیختگی روابط اجتماعی است. دانشجویان از ارکان اصلی نیروهای انسانی کشور محسوب می‌شوند و نقش به‌سزایی در تحول، پیشرفت و تعالی هر کشوری دارند. با توجه به اهمیت نقش دانشجویان در پیشرفت و تعالی جوامع، طبیعی است که بررسی عوامل مؤثر در رشد، ارضای نیازهای روانی و تأمین سلامت جسمانی و روان‌شناختی این قشر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار باشد (Rezazadeh, et al, 2021). بر این اساس پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سؤال بود: ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان چه می‌باشد؟ نتایج نشان داد که ابعاد و مولفه‌های مدیریت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان استان زنجان در 5 دسته اصلی داده بنیاد و 15 مقوله شناسایی و استخراج شدند که عبارتند از شرایط علی (عوامل خانوادگی، عوامل فردی، جذابیت‌های فضای مجازی و عدم سواد رسانه‌ای)، شرایط زیمنه‌ای (شرایط اجتماعی، محیط فرهنگی)، شرایط مداخله‌گر (سیاست‌های اجتماعی، بیکاری و فقر)، راهبردها (مشارکت اجتماعی، آموزش خانواده، آموزش مهارت‌های زندگی و امکانات فرهنگی ورزشی) و پیامدها (ارتقای سلامت روان، افزایش کارآمدی، مدیریت فضای مجازی).

نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش (Seyed Ghale et al, 2022)؛ (Rezazadeh et al, 2021)؛ (Fathi et al, 2020)؛ (Mousavi, Jafari, 2020)؛ (Tunney & Rooney, 2023)؛ (Zhang, 2021)؛ (Wang, 2019)؛ (Abdel-Salam, et al, 2019)؛ (Ma & Gu, 2023) همسو بوده است. (Rezvani & Parish, 2021) نشان دادند که رایج شدن فعالیت افراد در فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی معمولاً آسیب‌هایی را برای آن‌ها به همراه دارد که می‌توان از مشکلات روحی- روانی، مشکلات رفتاری، مشکلات فرهنگی- اجتماعی، مشکلات جسمانی، مشکلات اخلاقی- مذهبی به‌عنوان شاخه‌های اصلی آسیب‌ها بر روابط خانواده‌ها در پژوهش‌های خارج از کشور نام برد که هر یک دارای زیرشاخه‌های فرعی متعددی هستند. (Ma & Gu, 2023) نشان دادند که نوجوانانی که مدت‌زمان طولانی‌تری آنلاین از تلفن همراه استفاده می‌کنند، تمایل به سطوح بالاتر افسردگی دارند. نوجوانانی که در فعالیت‌های آنلاین مرتبط با بازی، خرید و سرگرمی شرکت می‌کردند، علائم افسردگی شدیدتری داشتند، اما زمان صرف شده برای یادگیری آنلاین با سطح افسردگی آن‌ها ارتباط معنی‌داری نداشت. این یافته‌ها ارتباط پویا بین فعالیت اینترنتی و افسردگی نوجوانان را نشان می‌دهد و پیامدهای سیاستی برای پرداختن به علائم افسردگی در

نوجوانان ارائه می‌دهد. به‌طور خاص، سیاست‌های توسعه اینترنت و جوانان و برنامه‌های بهداشت عمومی در طول همه‌گیری COVID-19 باید براساس یک حساب جامع از تمام جنبه‌های فعالیت اینترنتی طراحی شوند.

با توجه به نتایج حاصل از پژوهش، پیشنهاد می‌گردد که مدیران ارشد و تصمیم‌گیران در استان زنجان با برقراری دوره‌هایی به منظور آموزش خانواده‌ها با فرهنگ استفاده بهینه از گوشی‌ها و تجهیزات هوشمند، آموزش مهارت‌های مقابله‌ای مثبت در خانواده‌ها، آموزش سبک‌های فرزند پروری و تاکید بر توجه به والدین، جلوگیری از هم‌گسختگی بنیان خانواده‌ها، فراهم‌سازی زمینه‌های اشتغال و فعالیت برای جوانان در جهت جلوگیری از ایجاد ناامیدی و...، پر کردن اوقات فراغت، افزایش آگاهی و اطلاعات، آزادی گردش اطلاعات، امکان نظرسنجی و ارزیابی آسان، انتشار سریع اخبار و وقایع و ... در جهت پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان بکوشند. پیشنهاد می‌گردد که مسئولین استانی با توجه هرچه بیشتر به مواردی همچون پرداختن به سبک زندگی مناسب در خانواده‌ها، برنامه‌ریزی و آمادگی برای شرایط بحرانی همچون تجربه تلخ کرونا و اتفاقات پس از آن، فراهم‌سازی امکانات مناسب برای جوانان هم در زمینه ورزشی و هم فرهنگی، ارتقاء بینش و آگاهی در زمینه فضای مجازی از طریق برنامه‌های آموزشی و ... نسبت به پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان در بخش زمینه‌ای اقدام نمایند. پیشنهاد می‌گردد که مسئولین استانی با تصویب سیاست‌هایی در سطح استان در جهت ایجاد مشاغل مناسب برای جوانان، آسان‌سازی مسیر برای ایجاد اشتغال توسط کارآفرینان، از بین بردن ریشه‌های فقر در استان، استفاده مناسب از منابع موجود در استان، دسترسی به منابع برای تمامی افراد به یک میزان، توسعه و ترویج فرهنگ ورزش در بین خانواده‌ها و ... نسبت به پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان در بخش مداخله‌گر اقدام نمایند. پیشنهاد می‌گردد که مسئولین با تشویق فرزندان و ایجاد جذابیت در نوجوانان جهت شرکت در فعالیت‌های اجتماعی و تقویت این گونه رفتارها توسط والدین، پخش برنامه‌های کوتاه آموزشی درباره مزایا و معایب اینترنت و فضای مجازی از زبان هنرمندان و ورزشکاران محبوبی که عموماً جوانان آنها را الگوی خود قرار می‌دهند، توجه و اهمیت دادن به رسومات سنتی، افزایش سواد رسانه‌ای و آگاهی‌های عمومی به‌خصوص والدین و ... نسبت به پیشگیری از اعتیاد سایبری در جوانان اقدام نمایند. پیشنهاد می‌گردد خانواده‌ها از طریق تعیین مدت زمان مشخص و تعداد دفعات استفاده از اینترنت برای فرزندان، جایگزین کردن کار با اینترنت با فعالیت‌های سالم و تفریحی، ایجاد فرهنگ صحبت کردن با افراد به جای فرستادن پیام از طریق اینترنت، کپی کردن اطلاعاتی که نیاز به خواندن دارد و یا چاپ کردن آن‌ها و ... نسبت به پیشگیری از اعتیاد سایبری اقدام نمایند.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از افراد نمونه و کلیه عزیزانی که در انجام پژوهش حاضر همکاری نمودند تشکر و قدردانی مینماییم.

Reference

- Abbas Nejad, H. (2016). Prevention of students' addiction, International Conference on Management and Social Sciences, Tehran, Iran. (in Persian)
- Abdel-Salam, D M, Alrowaili H I, Albedaiwi H K, et al. (2019). Prevalence of Internet addiction and its associated factors among female students at Jouf University, Saudi Arabia. *Journal of the Egyptian Public Health Association*, 94(1), 12.
- Ayub S, Jain L, Parnia S, Bachu A, et al. (2023). Treatment Modalities for Internet Addiction in Children and Adolescents: A Systematic Review of Randomized Controlled Trials (RCTs). *Journal of clinical medicine*, 12(9), 3345. <https://doi.org/10.3390/jcm12093345>.
- Boonvisudhi T, Kuladee S. (2017). Association between Internet addiction and depression in Thai medical students at Faculty of Medicine, Ramathibodi Hospital. *PLoS One*. 12(3): 0174209.
- Fathi A, Sadeghi S, Sharifi Rahnamo S, et al. (2020). Prediction of computer virality and stigma of the first wave of the corona epidemic based on the dimensions of Internet addiction among young people, *Ibn Sina Journal of Clinical Medicine*, 27(2): 132-124. (in Persian)
- Hajizadeh Maimandi M, Vakili Ghasemabad S, Mirmangare A. (2016). Examining the relationship between socio-psychological factors and Internet addiction (case study: female students of Yazd University). *Women's magazine in art culture*; 8 (4): 473-92. (in Persian)
- Kamkar Sh, Farrokhi N, Salimi Bejstani H; Mardani Rad M. (2020). Developing and testing the causal model of students' addiction tendency based on the variables of distress tolerance and differentiation with the mediation of emotional ataxia. *Addiction Research Quarterly*, 14 (55): 29-46. (in Persian)
- Kim J H, Lou C H, Cheuk K K, et al. (2009). Predictors of heavy internet use and associations with health-promoting and health risk behavior among Hong Kong university students. *Journal of Adolescence*, May, 10, 10-16.
- Kuss D, Lopez-Fernandez O. (2016). Internet addiction and problematic Internet use: A systematic review of clinical research. *World J Psychiatry*. 6(1):143-176.
- Ma Y, Gu, J. (2023). Internet and depression in adolescents: Evidence from China. *Frontiers in psychology*, 14, 1026920. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1026920>
- Mirzaei H. (2020). Research in higher education, science and the Corona crisis in Iran, Cultural and Social Studies Research Institute, Tehran. (in Persian)
- Mokaramei A, Yousefi F. (2017). Investigating the relationship between the harms of social networks on the behavior of young people and teenagers (central part of Shirvazan city), *Police Knowledge Quarterly, North Khorasan, North Khorasan Police Command Applied Research Office*, 4th year, number 16, winter. (in Persian)
- Mousavi S M, Jafari, F. (2020). Virtual Education in the Corona Age, Opportunities and Challenges, First National Conference on Applied Research in Education Processes, Minab
- Rezazadeh M, Fathian Dastgerdi Z, Heydari Z. (2021) Investigating the relationship between Internet addiction and different dimensions of family functioning in teenagers of Khomeinishahr city. *Health system research*. 17 (4): 282-289. <http://hsr.mui.ac.ir/article-1-1345-fa.html>. (in Persian)
- Rezvani A, Parish F. (2021). A review of the harms of virtual space, internet and social networks on family relationships in research abroad, *Art and Media Studies Quarterly*, third year, fifth issue, pp. 123-154. . (in Persian)
- Sajed AN, Amgain K. (2020). Corona Virus Disease(COVID-19) Outbreak and the Strategy for Prevention. *Europasian Journal of Medical Sciences*. 2020; 2(1): 1-4.
- Seyed Ghale F, Talebi N, Khoshgovtar M, Pirzadeh A. (2022). Investigating the prevalence of Internet addiction and some factors related to it among the students of Isfahan University of Medical Sciences during the years 2018-2019. *Health system research*. 18 (1): 1-7. <http://hsr.mui.ac.ir/article-1-1259-fa.html>. (in Persian)
- Shakeri Asl S, Ganjali M, Mutaauri F and Mirzaei N. (2021). The role of lifestyle on young people's cyberspace addiction during the Covid-19 pandemic, First National Conference on Futurology, Educational Sciences and Psychology. (in Persian)
- Tunney C, Rooney B. (2023). Using Theoretical Models of Problematic Internet Use to Inform Psychological Formulation: A Systematic Scoping Review. *Clinical child psychology and psychiatry*, 28(2): 810–830. <https://doi.org/10.1177/13591045221104569>
- Viner RM, Russell SJ, Croker H, et al. (2020). School closure and management practices during coronavirus outbreaks including COVID-19: a rapid systematic review. *The Lancet Child & Adolescent Health*. 2020; 4(5): 397–404.
- Wang W-C. (2019). Exploring the Relationship Among Free-Time Management, Leisure Boredom, and Internet Addiction in Undergraduates in Taiwan. *Psychological Reports*, 122(5): 1651–1665. <https://doi.org/10.1177/0033294118789034>
- Zhang Y. (2021). Direct and Indirect Effects of Neuroticism on Internet Addiction in College Students: A Structure Equation Modeling Analysis. *Psychological Reports*, 124(2): 611–626. <https://doi.org/10.1177/0033294120918806>